

Klåda, sveda, smärta i vulva

- Diff-diagnoser
- Utredning och handläggning

Christina Rydberg

Vulvamottagningen

Kvinnokliniken Hallands Sjukhus Varberg

Referenser

- Vårdriktlinje Klåda och sveda i vulva KK HS
- Vårdriktlinje Lichen sclerosus KK HS inkl patientinfo
- SFOG´s ARG-rapport nr 71, 2013, Vulvovaginala sjukdomar (kan beställas på sfog.se)

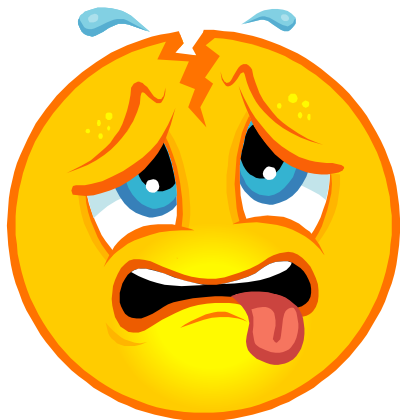
Bildatlas hudsjukdomar, sår och blåsor, atypier mm i vulva:

- Gynecologic dermatology. Kirtschig G, Cooper SM. JP Medical Ltd; 2016

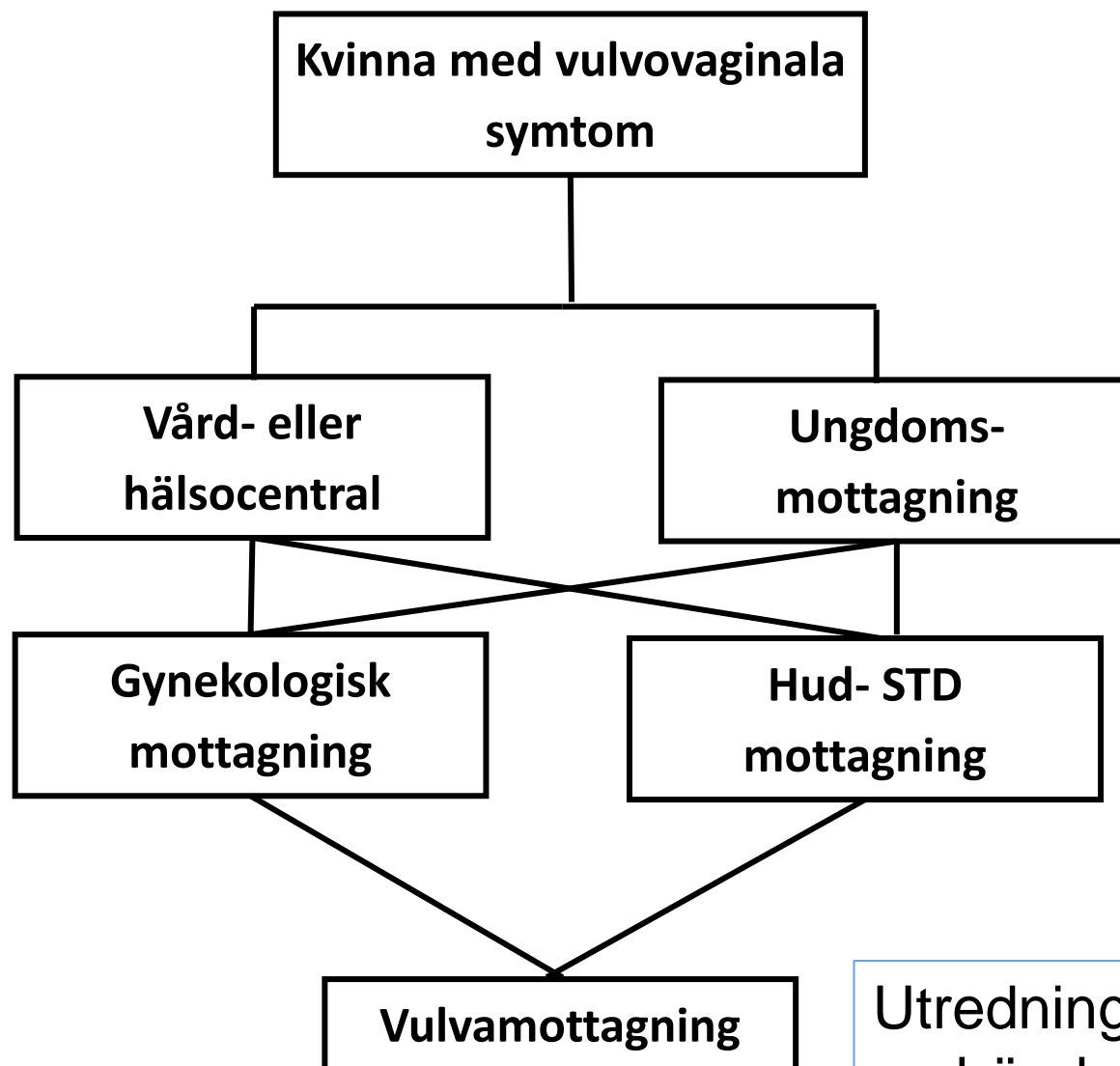
Sammanfattning

- Motverka torr hud i vulva: oljehygien, mjukgörande
- Rekommendera lokalt östrogen vid urogenitala besvär postmenopausalt
- Vid upprepad/långvarig klåda/sveda: allt är inte svamp
  - inspektera, ta svamp-prov, undvik lokala svampmedel
- Lichen sclerosus: välbehandlad har minskad risk för dysplasi, vulvacancer: ta px och starta behandling, behandling ska fortgå

Vulvovaginala besvär

- Klåda. Irriterat. Sveda
- Torrt. Skaver
- Sår. Sprickor.
- Flytning
- Ömt. Brännande smärta
- Smärta vid sex

Utredning och tvärprofessionellt omhändertagande vid långvariga besvär (>3-6 mån)

Utredning klåda, sveda, smärta i vulva

Balans?
Anatomi?

Balans? Torr hud, sprickor? Östrogenbrist? Vaginos?

Infektion?

Infektion? Recidiverande candida? Herpes? Kondylom?

Hud-
sjukdom
mm?

Hudsjukdom? Eksem? Lichen S/P? Sår/blåsor?
Dysplasi, tumör?

Smärta?

Vulvasmärta? Vulvodyni? Vaginism?

Utredning

Anamnes är A och O

- Aktuella besvär: i detalj!
- Övrig anamnes kan ge ledtrådar
- Flera diagnoser samtidigt?

Aktuella besvär

- **Vilka** aktuella besvär?
- **Var** exakt kliar/svider/gör det ont?
- **När?** Tidsförlopp? Symtomdebut?
- Relation till mens, sex/samlag, dygnsvariation? (Klåda nattetid: dermatos?)
- **Hur?** Smärtkvalitet? Intensitet – variation? Brännande?

Övrig anamnes

Gyn: mens – preventivmedel?

Hud: andra hudproblem? Eksem, atopiker, psoriasis?

Munslemhinna tandkött: Aftae? Lichen planus?

Egenbehandling? Tidigare behandlingar?

Hygienvanor? Vad används vid underlivshygien?

Ny partner?

Inspektion av vulva

Hud:

- Labia, yttre och inre. Perineum. Klitorisområde.
- Fordyce´s spots: talgkörtlar i hud utan hårsäckar
- **Hart´s linje:** övergång hud – slemhinna

Slemhinna:

- innanför Hart´s linje, utanför hymen.
  - Tunn slemhinna i vestibulum, utan för hymen
  - Tjock slemhinna i vagina.
  - Tunnare vid östrogenbrist
-

Inspektion av vulva och vagina

- Hur ser huden ut?
- Hur ser slemhinnan ut?
- Sår? Blåsor? Tumörer?
- Torrhet, sprickor?
- Förändrad färg?
  - Rodnad
  - Vitaktiga områden?
- Förändrad yta/tjocklek av hud/slemhinna?
  - Hypertrofisk hud?
  - Atrofisk slemhinna?

Övrig gyn-undersökning beroende på indikation

Provtagning

Odlingar efter indikation:

- **Klamydia-Gc** (flytning, ny partner), mycoplasma
- **Svamp** (upprepad/långvarig klåda, sveda)
- **Herpes simplex/zoster** (akuta blåsor, sår)
- Aldrig (nästan) allmän odling: prepubertala flickor (strcc?).
- StrepA-test vid akut kraftig rodnad och svullnad, feber, sepsis: GAS?

Wet smear: mikroskopi, droppe koksalt med minimalt prov av fluor

- svamp? bakteriell vaginos? rikligt vita? trichomonas?

Stansbiopsi: Lichen? Dysplasi eller tumör i vulva?

Vulvabesvär, flytning prepubertalt

Klåda, sveda, smärta hos barn

- Överhygien?
- Eksem?
- Springmask?
- Lichen sclerosus?
- Aftae?

Flytning hos barn:

- Främmande kropp?
- Menarche på gång? Fysiologisk fluor?
- Luftvägsbakterier, streptokocker? Allmän odling

Klarar patienten försiktig inspektion i vaket tillstånd? I förälders knä?

Samarbete med barnläkare och gyn-mott v.b. inkl vid diff. övergrepp

Ev. undersökning under narkos

Stansbiopsi i vulva

- Bedöva inför bedövningen om möjligt: EMLA 1 tim krävs på hud. Xylocaingel på slemhinna bedövar på 3-5 min.
- Infiltrera med snabbverkande Carbocain med adrenalin eller Citanest Dental
- Minst 4 mm stans
- Ej för ytlig, helst ner i dermis
- Kläm inte biopsin – snabbt ner i formalin
- Lapispinne mot blödning, behövs sällan sutur
- Remissen till patologen – beskriv förändringen och var biopsin är tagen, bifoga gärna teckning. SVF vulva-ca vid tumör/sår.

Var ta biopsi?

- Tumör, leukoplaki: från tjockaste, mest avvikande partiet
- Oklart sår: från intakt epitel i kanten mot såret

Torrhetskänsla vulvovaginalt

- **Torr, barriärskadad hud?**

Sprickor, sveda, klåda?

- **Torr/tunn slemhinna?**

Atrofi pga östrogenbrist?

- **Nedsatt lubrikation vid sex?**

Sexlust? Livssituation? Psyk/fys hälsa?

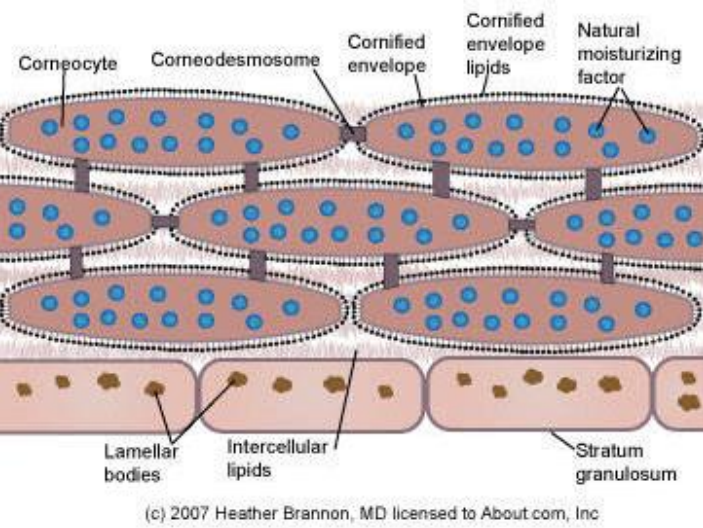
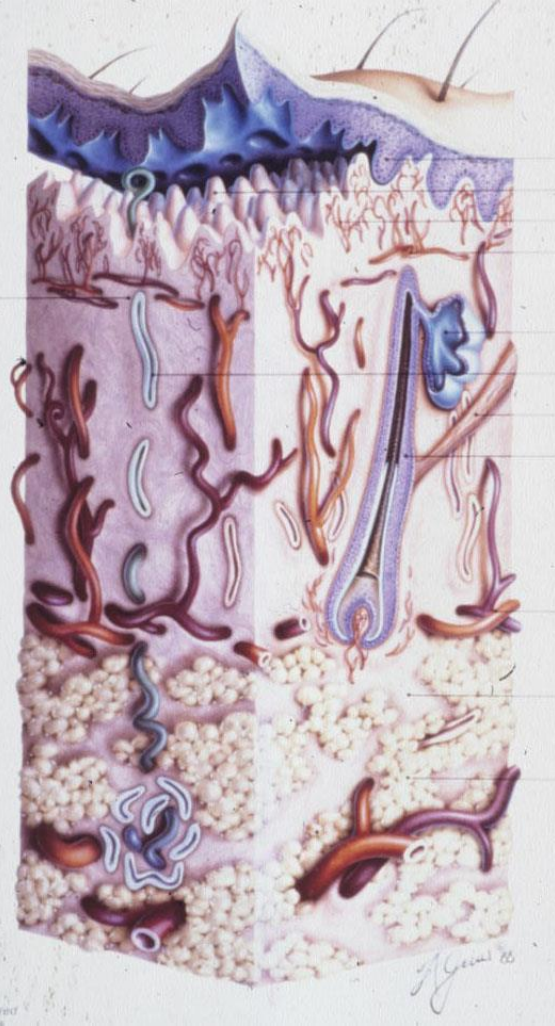

Hudens barriärfunktion

- Fysikalisk och biokemisk barriär, skydd mot olika agens
- Aktiv i sårhäkning och inflammation

Hudens balans

- Skyddande talg på ytan
- Ytterst hornlagret: många lager döda och förhornade celler
- Lipider mellan cellerna
- Vattenbindande salter, aminosyror
- Hudens balans och elasticitet viktig för funktion och motverka skador

Torr barriärskadad hud

- Huden spricker och förlorar hydrering
- Ger eksemreaktion med rodnad och klåda
- Släpper igenom agens som svamp och allergener
- Ökad känslighet för friktion och irriterande ämnen - ökar skada

Orsaker till barriärskadad hud

Hygien:

- Detergenter, tvål: minskar lipidinnehåll
- Vatten, fukt: lågmolekylära vattenbindande ämnen förloras

Genetisk torr hudtyp: atopi, barnekssem

Friktion: sex, kliande, spinning, ridning

Infektion: svamp mm

Hudsjukdom: eksem, lichen

Viktigt motverka torr hud

- Minska överdriven hygien
- All slags tvål torkar ut
- **Oljehygien!** Barnolja/intimolja
- **Vid sprickor: mjukgörande fet salva/kräm:** 2 ggr dagligen
t.ex. vitt vaselin, locobase (bepanthen, kokosfett etc.)

Torra slemhinnor: atrofi pga östrogenbrist?

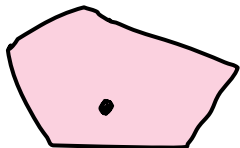
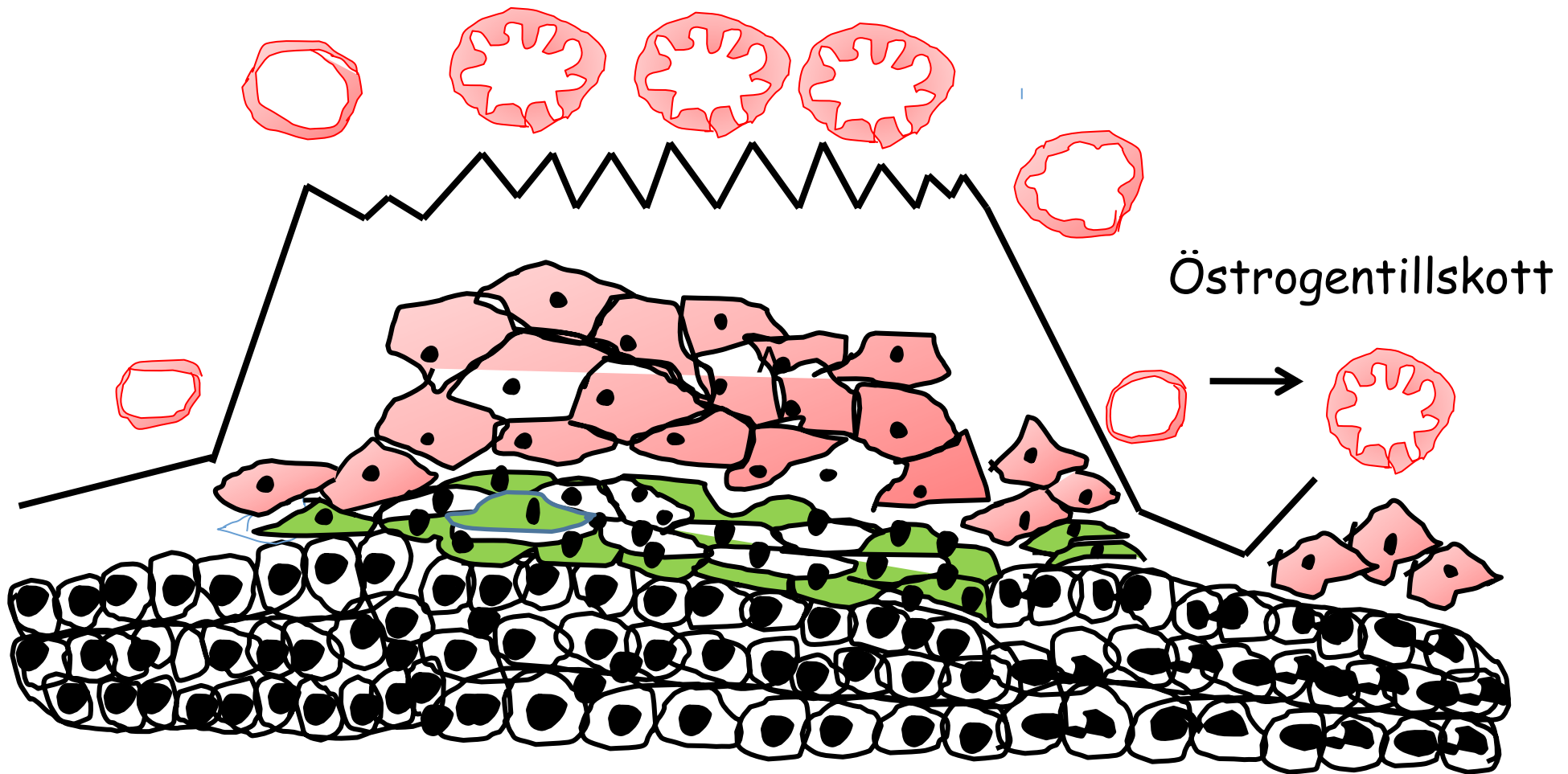
Atrofisk tunn slemhinna postmenopausalt

- Torrhetskänsla, sveda, dyspareuni, dysuri
- ca 50 % av kvinnor har besvär > 3 år efter MP
- Ibland vid amning
- Lokalt östrogen!

Torrhetskänsla, sveda efter insatt gestagen (ger hos en del viss atrofi)

- Vid minipiller, gestagendominerat p-piller, depo-provera, p-stav
- Utsättning/byte till östrogendominerat p-piller? Tillägg av lokalt östrogen?

Livstrappan i vaginalepitelet

Mogen Ytepitelcell Parabasalcell Intermediärcell

Bild: Eva Rylander

Vaginal östrogenbehandling

Östradiol: 17-beta-estradiol

- Det mest potenta naturliga östrogenet
- ”medel-potent” vid vaginal behandling

Östriol:

- Biologisk aktivitet max 1/10 jfr med östradiol. Binder kortare tid
- ”låg-potent” östrogen i de flesta vävnader: men full östrogen effekt i vaginal-epitel

DHEA:

- Aromatiseras intracellulärt till estradiol, androstenedion, testosteron: medelpotent östrogeneffekt, ingen systemisk testosteroeffekt.
-

Lokal östrogenbehandling

Vulvovaginala atrofiska besvär: torrhet, sveda, klåda, dyspareuni

- God evidens för god effekt på vulvovaginal atrofi jämfört med placebo
- Ingen evidens för skillnad i effekt mellan olika vaginala preparat, inkl östriol 0,5 mg eller 0,05 mg eller estradiol.

Dysuri: trängningar, trängningsinkontinens, täta UVI

- Låg till måttlig evidens för effekt. Minskar atrofi i blåsa, urethra.
- Bättre effekt vid estradiol alternativt östriol i högre dos: 0,5 mg.

Lokala Preparat Rek i Halland	Östrogentyp	Dos	Kostnad 3 mån, ca- pris (varierar olika ap)	Receptfri? LM-förm
Ovesterin vaginalkräm	Östriol	0,5 mg 1 mg/ml 2 ggr/v	102 kr (15 g)	Receptfri LM-förmån
Ovesterin vagitorium	Östriol	0,5 mg 2 ggr/v	135 kr (30 st)	Receptfri LM-förmån
Estrokad vagitorium	Östriol	0,05 mg 2 ggr/v	119 kr (30 st)	Receptfri Ingen rabatt
Blissel vaginalgel	Östriol	0,05 mg 2 ggr per v	209 kr (30 g)	Receptbelagd Ingen rabatt
Oestring vaginal ring	Östradiol	7,5 mikrgr/ 24 tim byte/3 m	242.50 kr (1 st)	Receptbelagd LM-förmån
Vagifem vaginaltablett	Östradiol	10 mikrogram 2 ggr/v	464 kr (1,3 18 st) 343 kr (24 st)	Receptfri: 18 st Recept: 24 st Ingen rabatt
Vagidonna vaginaltablett	Östradiol	10 mikrogram 2 ggr/v	310 kr (1,3 18 st) 291 kr (24 st)	Receptfri: 18 st Recept: 24 st Ingen rabatt
Intrarosa vag	Prastn/DHEA	6,5 mg varje dag	687 kr (3x28 st)	Recept. Ingen rabatt

Risker med vaginalt östrogen

Ingen påvisad organpåverkan utanför vagina vulva, urethra, urinblåsa, bäckenbotten

- Inget preparat ger serum-koncentration av östrogen över normal post-menopausal nivå
- Undantag: vid behandlingsstart vid atrofisk slemhinna (med ökat upptag) kan ses under ett par veckor en övergående lätt ökad serum-koncentration, utan påvisad organpåverkan utanför urogneitala området

Lokalt östrogen och cancer

Risk för endometriecancer

- Ej påvisat vid vaginal behandling
- Vid peroralt östriol finns en viss ökning av risk

Aktuell/tidigare gyncancer

- Inga hinder för lokalt östrogen

Aktuell/tidigare bröstcancer

- Rådgör med aktuell bröst-kirurgi/onkolog
- Pågående behandling med aromatashämmare: estradiol kontraindicerat (ev. lågdos estriol? Blissafe-studien)

Hormonfria preparat vid vaginal atrofi

Kan upplevas lindrande

Replens (rek Halland)

- Ingår i läkemedelsförmånen vid aromatas-behandling av bröstcancer
- 3 ggr per vecka

Vagisan, Repadina etc.

Vid torrhet i vulva och introitus kan det lindra med oljehygien, mjukgörande salva

Utredning klåda, sveda, smärta i vulva

Balans?
Anatomi?

Balans? Torr hud, sprickor? Östrogenbrist? Vaginos?

Infektion?

Infektion? Recidiverande candida? Herpes? Kondylom?

Hud-
sjukdom
mm?

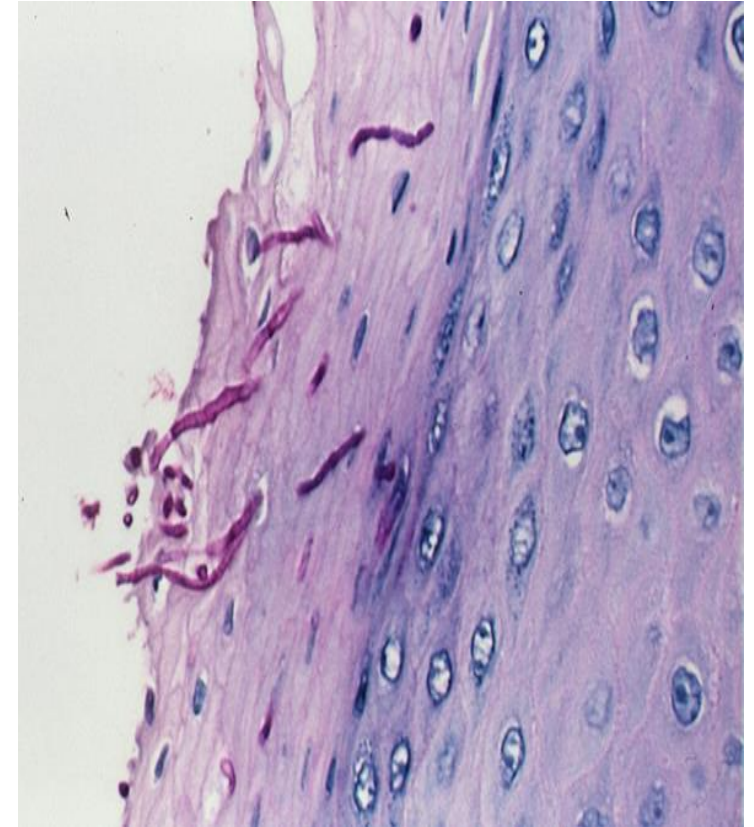
Hudsjukdom? Eksem? Lichen S/P? Sår/blåsor?
Dysplasi, tumör?

Smärta?

Vulvasmärta? Vulvodyni? Vaginism?

Vulvovaginal svampinfektion

- Vanligaste orsaken till klåda och sveda i underlivet.
- 75% av alla kvinnor drabbas vid minst ett tillfälle i livet
- 5-8 % drabbas av recidiverande vulvovaginal svampinfektion
- Candida utgör en del av normalfloran i tarm och vagina hos 20-50 %

Mycelier invaderande epitelet

Riskfaktorer för svampinfektion

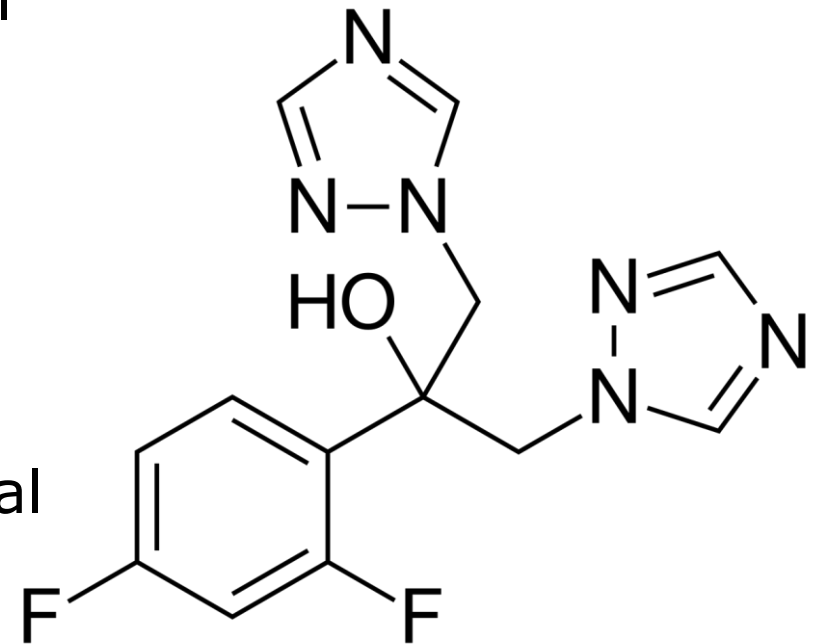
- Antibiotika
- Immunosuppression
- Graviditet
- Dåligt reglerad diabetes
- Sockerintag? Ej visats öka risk i studier
- Östrogen: ovanligt med svamp prepubertalt och postmenaopausalt
- Dermatos i vulva: eksem, lichen etc: nedsatt hudbarriär, torr hud
- Lokala immunförsvaret? Vidhäftning, biofilm? Genetiska variationer?

Akut skov: vulvovaginit

- Klåda, svullnad, kesoliknande tjock vit flytning samt rodnade slemhinnor i vagina, vulva

Behandling enstaka svampinfektion

- ✦ Enstaka skov (1) kan behandlas med receptfritt lokalt med Canesten/Pevaryl
- ✦ Alt. receptbelagt oralt Flukonazol 150 mg engångsdos.
- ✦ OBS Nitritinnehållande kräm såsom Pevaryl/Dactacort/Pevisone kan ge lokal sveda, smärta – kan ge överkänslighetsreaktion, leda till/bidra till vulvodyni-utveckling

Återkommande svampinfektioner: vulvit

- Torrhet, sprickbildningar interlabialt och bakre kommissuren
- Mindre tydlig rodnad
- Ingen/mindre flytning och vaginit
- Klåda av och till men alltmer sveda, brännande känsla, smärta vid sex
- Risk utveckling av eksem, vulvodyni

Jag tror jag har “svamp”

Differentialdiagnoser vid klåda, sveda

- 90 % av svampinfektioner ger klåda
- 35-40 % av kvinnor med klåda har svamp
- **Klåda:** Svamp. Eksem. Lichen sclerosus (planus). Psoriasis. Torrhet, överhygien. Skabb. Flatlöss. Springmask. Kondylom. Dysplasi/tumör. Neurogen klåda
- **Sveda, ömhet:** Svamp. Torrhet, sprickor. Sveda av lokalbehandlingar. Lichen sclerosus eller planus. Dysplasi/tumör i vulva. Mb Paget. Recidiverande herpes. Atrofiska slemhinnor. Vulvodyni. Våld.
- **Flytning:** STD, vaginos, gyn-cancer. Fysiologisk fluor.

Diagnostik svamp

Wet smear

Mycelier: aktiv form av *C. albicans* men inte alltid symtom

60% sensitivitet för svamp

Odling svamp

Prov från irriterat område

Ger även candida-typ: >90 % *Candida albicans*

Resistensbestämning enbart efter aktiv fråga

Felkälla 1 : Nyligen behandlad?

Felkälla 2: Lugnare dag vid provtagning? Rätt lokal för provet?

Frikostigt upprepa prov: när akuta besvär + ej behandlad sedan 2 veckor

Behandling recidiverande svampinfektioner

- Undvik lokala svampmedel: risk överkänslighet, vulvodyni
- Diagnostik! Är det svamp?
- Motverka torr hud, sprickor! Oljehygien, mjukgörande dagligen
- K Fluconazol peroralt 150 mg.
- Om täta återfall: svampodla, ställningstagande till långtidsbehandling 3-6 månader (150 mg/v eller 50 mg dagl)
- Remiss gyn/vulvamottagning om svårbehandlad

Vid graviditet

- Använd Canesten, kan behöva upprepas.
- Ej godkända: Flukonazol, Pevaryl, Borsyra,

Kondylom i vulva

- HPV 6 eller 11.
- Klinisk bild, gärna ättika.
- Biopsi vid oklar diagnos: normala flikar? dysplasi?

Risk för vulvodyni-utveckling ffa i bakre vestibulum vid all smärtsam behandling – stor försiktighet!

- OBS ej Wartec på slemhinna
- Ev. konservativ behandling, går i regress efter hand
- Ev. Klippa bort efter EMLA
- Ev. Aldara i gles dosering – uppehåll/avbryt om smärta

Utredning klåda, sveda, smärta i vulva

Balans?
Anatomi?

Balans? Torr hud, sprickor? Östrogenbrist? Vaginos?

Infektion?

Infektion? Recidiverande candida? Herpes? Kondylom?

Hud-
sjukdom
mm?

Hudsjukdom? Eksem? Lichen S/P? Sår/blåsor?
Tumör?

Smärta?

Vulvasmärta? Vulvodyni? Vaginism?

Hudsjukdomar i vulva

Klåda, ofta värst nattetid.

Sveda, sprickor

Hudsjukdom på övriga kroppen? Eksem, Psoriasis

Lokalt kortison i vulva: ej blandprodukter

– SALVA! mindre irriterande tillsatser

Eksem i vulva

- ▶ **Irritativt eksem** efter överhygien, irriterande produkter, efter svamp
- ▶ Eksem på andra lokaler? Atopi?
- ▶ **Lichen simplex:** klåd-eksem. Oftast ensidig. Ev. px för diff dysplasi.

- ▶ **Viktigt bryta klåd-cirkel**
- ▶ **Kortison-SALVA grad 1-3**
- ▶ **Mjukgörande**
- ▶ **Svamp?** Ökad risk, odla frikostigt

Lichen Sclerosus

- Vitaktig scleros, förtjockning
- Tunn, veckad hud. Eccymoser
- Sammanväxningar, resorberade labia minora

Diagnos stansbiopsi!

Diff-diagnoser:

- Vitiligo
- Lichen Simplex
- Lichen planus
- Dysplasi

Behandling av lichen sclerosus

Dermovat-SALVA i nedtrappningsschema, se vårdriktlinje Lichen Sclerosus KKHS inkl patientinfo. Px vid diagnos.

- Livslång behandling, underhållsdos 1-2 gång/v

Motverka torrhet: oljehygien + vitt vaselin

God behandlingskontroll minskar risken för

- Malignitets-utveckling: 5% risk för vulvacancer, betydligt lägre om välbehandlad
- Sammanväxningar, anatomisk förändring

Lichen Sclerosus uppföljning

Nytt nationellt vårdprogram för vulvacancer och premaligna förändringar i vulva rekommenderar **årliga kontroller** av välbehandlad lichen sclerosus

- Följsamhet till behandling?
- Nyttillkomna förändringar: sår/förtjockning/tumör
- Frikostigt stansbiopsi
- Besvärsfrihet?

VC?

- kunna ta px och starta behandling enligt vårdriktlinje, patientinfo?
- remiss gyn/hud om inte besvärsfri efter 3 mån
- kontroller i symtomfria fall?

Dysplasi i vulva

Skivepiteldysplasi

- **HSIL:** högrisk HPV (tidigare VIN2/3)
- **dVIN:** lichen sclerosus, kronisk dermatos
(60 % av vulvacancer är HPV-neg dvs oftast vid LS)

Klåda, sveda hos äldre kvinna

- Svampodling negativ
- Kortison hjälper inte
- Vad göra?

Stansbiopsi!

Mb Paget i vulva: intraepitelial körtelatyperi

- Äldre kvinnor
- Eksemliknande besvär och utseende

SVF vulvacancer

Följande *utan annan uppenbar orsak* ska föranleda ***misstanke*** hos kvinnor över 40 år och hos immundefekta kvinnor oavsett ålder:

Symtom eller fynd i vulva:

- sår som inte läker, knöl
- långvarig sveda eller klåda som inte svarar på behandling
- misstanke om malignt melanom vid undersökning

Till filterfunktion = gyn-undersökning:

ställningstag till px, start SVF

Utredning klåda, sveda, smärta i vulva

Balans?
Anatomi?

Inspektion: Anatomi? Trauma? Tumör? Missbildning?
Balans? Torr hud, sprickor? Östrogenbrist? Vaginos?

Infektion?

Infektion? Recidiverande candida? Herpes? Kondylom?

Hud-
sjukdom
mm?

Hudsjukdom? Eksem? Lichen S/P? Sår/blåsor?
Tumör

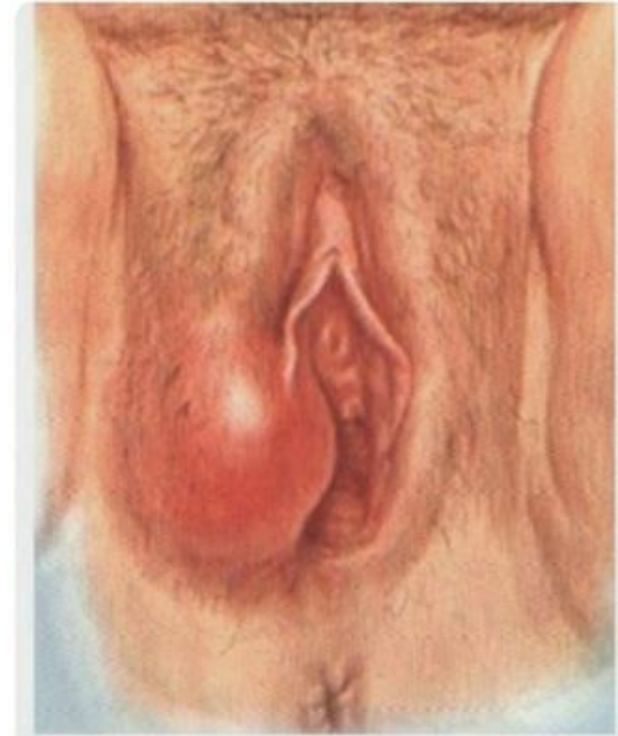
Smärta?

Vulvasmärta? Vulvodyni? Vaginism?

Akut vulvasmärta

- Bartolinit: drän sätts på gynnott
- Trauma
- Akuta sår: herpes, aftae

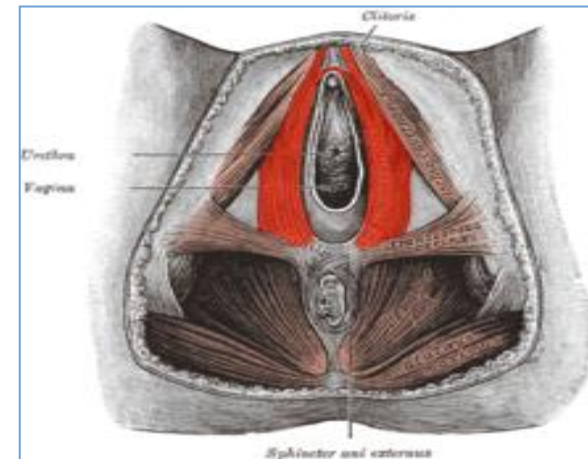

Akuta aftae i vulva. ”Lipschütz-sår”

- Aftösa akuta smärtsamma sår. Ofta bilaterala i slemhinna insidan inre labia
- Svår miktionsveda
- Lipschutz hos unga flickor, oftast vid viros
- Xylocaingel! Remiss gynaikut
- Ibland inläggningsfall gyn/barn för smärtlindring, KAD
- Herpesodling, CRP, Hb. Lpk
- Klinisk diagnos. PAD helt ospecifikt.
- Ev hud-konsult
- Läker spontant och utan ärr inom 4-6 v
- Snabbare läkning med kortison lokalt/systemiskt

Långvarig vulvasmärta smärta vid sex

- Vanligt. Många diff-diagnoser inkl. svamp, lichen, östrogenbrist postmenopausalt
- Vid smärta vid sex oftast vaginism-utveckling, spänd bäckenbotten, onda cirklar
- Vulvodyni: neurogen smärta – andra orsaker utslutna
- Tvärprofessionell utredning och behandling vid vulvamottagningar i Halmstad och Varberg (KK Halland)
- Diff djup samlagssmärta och menssmärta: endometriosis?

Sammanfattning vulvabesvär

- Motverka torr hud i vulva – rek. undvika tvål, tvätta med olja
- Vid sprickor mjukgörande t.ex. vitt vaselin morgon och kväll
- Ordinerar lokalt östrogen vid urogenitala besvär postmenopausalt
- Vid upprepad/långvarig klåda/sveda: allt är inte svamp
  - inspektera, ta svamp-prov, undvik lokala svampmedel
- Lichen sclerosus: välbehandlad har minskad risk för malign utveckling och anatomisk förändring: ta px och starta behandling
- Remiss gyn vid oklara/svårbehandlade besvär samt smärta vid sex.